

MIROSLAV MOJŽITA: SARAJEVO, ČAKANIE NA LASTOVIČKY

Martina Lapišová

V roce 2010 vyšla v nakladatelství Kalligram v Bratislavě kniha s poetickým názvem *Sarajevo: Čakanie na lastovičky* (ISBN 978-80-8101-339-3, 264 stran) slovenského znalce balkánského prostoru Miroslava Mojžity. Ačkoliv nás titul zavádí do Sarajeva, text se nevěnuje pouze tomuto městu, ale představuje ucelený náhled na bosenská reálie, vztahy s okolními státy bývalé SFRJ (zejména se Srbskem) a spletitou sítí historických souvislostí. V mnoha kapitolách se tak setkáme s kulturními specifiky Bosny a Hercegoviny, stále bolestně živým vnímáním historických krivd a poválečnými pokusy o vypořádání se s kolektivní i individuální vinou. Mojžita rovněž nastiňuje profily nejznámějších politiků figurujících v procesu rozpadu Jugoslávie, seznamuje nás s odlišným vnímáním těchto osobností u jednotlivých bosenských etnik. Samozřejmě nesmí chybět ani pečlivější náhled na politický systém, etnickou rozrůzněnost regionu, Bosnu a Hercegovinu v kontextu působení a chápání mezinárodní politiky či na komplikovanou úlohu náboženství.

Ač je veškerý text napsaný velmi čtivou a snadno uchopitelnou formou, není určen pro čtenáře, kteří s pojmem Bosna a Hercegovina nikdy nepřišli do styku. Kniha předpokládá určitou zkušenost a zájem o dané prostředí, jehož hlubší smysl se pokouší odhalit. Stránky psané se zjevnou láskou k regionu jsou oživeny černobílými fotografiemi Pavola Demeše, odborníka, vědce a nadšeného fotografa uznávaného i v mezinárodních kruzích. Kniha slovenského diplomata byla napsána pod tíhou osobních zkušeností, neboť autor v 90. letech působil v Bělehradě a nyní je jeho pracovištěm právě Sarajevo – místo, odkud za války uprchly i vlašťovky a dosud se nevrátily...

Již první stránky napovídají, že máme co do činění se subjektivním vnímáním nezávislého pozorovatele, zároveň však čteme text z pera intelektuála, který si dal záležet na pečlivém vyhledání zdrojů a podání vědecky ověřených informací. Nabízí nám tak přínos dvojího druhu. Můžeme snáze chápat, jak komplikovaný prostor Bosny a Hercegoviny působí na návštěvníka z jiných kulturních končin, současně máme díky solidním znalostem autora možnost porozumět složitě problematickému.

Jak sám autor připomíná hned v úvodu, chce čtenářům představit především současnou podobu Bosny a Hercegoviny, což se však neobejde bez pohledu do minulosti, která nastavuje zrcadlo dnešní době a pomáhá pochopit mnohé souvislosti, bez nichž by nebyl obraz aktuálního stavu země úplný. Zvláště tady, na Balkáně, je historie nedílnou součástí

přítomnosti, každodenně prostupuje politikou i myšlením obyčejných lidí.

V prvních kapitolách autor zmiňuje občanskou válku v 90. letech 20. století a její vliv na proměnu země a lidí. Válka, ta palčivá a zásadní otázka, prostupuje celou knihou. Autor však nezaznamenává prakticky žádné osobní zkušenosti lidí, spíše analyzuje okolnosti konfliktu a komplikovanou politiku všech tří konstitutivních národů. Zároveň se mnohokrát zastavuje u slovensko-jugoslávských vztahů a nadšeně komentuje vzájemné kontakty, každou společnou recepci. Osvětluje mnohá specifika Bosny a Hercegoviny, jako jsou například náhrobní kameny *stecky*, či *makadamy*, tedy polní kamenité cesty. Vysvětluje proč v odlehlých horských oblastech Bosny a Hercegoviny můžeme najít síť asfaltových silnic, které jsou připomínkou zlatých časů Titova režimu. Nesmí chybět rozrůzněnost krajiny, složitá dějiny a pestrá národnostní mozaika, kterou tvoří kromě Bosňáků, Srbů a Chorvatů i jiná etnika, jež se v oficiálních údajích dostaly do skupiny „ostatní“, kterou reprezentují zejména sefardští Židé, původem ze Španělska, jejichž pozice však ani na Balkáně nebyla nikdy jednoduchá.

Z hlediska vnímání Bosny a Hercegoviny v zahraničí hraje podstatnou roli příslušnost části jejích obyvatel k islámu, na který se Západ tradičně dívá skrz prsty. Při podrobnějším zkoumání je však podle autora na místě otázka, zda je situace opravdu tak jednoduchá, jelikož muslim nemusí být nutně synonymem pro extremistu. Bosňáci vždy patřili

k umírněnému a „přívětivému“ islámu. Radikální větve islámu přítomná v Bosně nepochází z tamního prostředí a byla do něj vnesena uměle za občanské války, hnutí se nazývá vahhábismus a přišlo společně s mudžáhidy, dobrovolníky zejména z arabských zemí, kteří přišli bojovat na straně Muslimů. Někteří ale zůstali a dali počátek radikálním změnám v zemi, nejen v oblasti náboženské, ale třeba i v architektuře. Sami Bosňáci tímto importovaným elementem trpí a většinou se s ním neztotožňují, pokládají ho za cizí – to se ovšem na mezinárodním poli příliš nezmiňuje a mnohdy vlastně ani neví: „S tímto hnutím mali viacerí ľudia strednej generácie nedobrá skúsenosť v podobe odcudzenia ich vlastných detí. Najmä dievčatá, ak sa vydali za niektorého z bývalých mudžahedínov, začali chodiť zahalené, v niektorých prípadoch tak dôsledne, že si zakrývali aj tvár. Prestali normálne komunikovať s rodičmi, často ich začali kritizovať, že nie sú dôslední veriaci, niektorí otcovia nemohli objasniť svoje dospelé dcery.“ (s. 33)

Veškerý vliv vahhábistů na bosenské, zejména muslimské, obyvatelstvo by vydal na mnohem podrobnější studii či na celou samostatnou monografii, autor však s ohledem na snahu o komplexní pojetí své knihy přechází k dalším otázkám. K situaci za druhé světové války, fenoménu Titovy osobnosti a jeho vnímání všemi jugoslávskými národy. Pokračuje k Daytonské dohodě, jejímu formování v mezinárodní politické mašinérii a jejím hlavním úkolům.

Kromě Tita jsou nastíněny i profily jiných osobností, jež sehrály důležitou (ať už negativní, tak i tu pozitivněji chápanou) roli v jugoslávském seriálu utrpení, např. Aliji Izetbegoviće, Slobodana Miloševiče, Ratka Mladiće či významného komunistického politika Raifa Dizdareviće, jež působil v jugoslávské politice téměř po celé 20. století. Podobizny většiny diskutovaných politiků bývalé Jugoslávie snímá autor nejen z četných pramenů, ale i z rozhovorů s lidmi, kteří se s nimi znali osobně. Profily těchto osobností tak nejsou jejich odsouzením, ba naopak náhledem na ně z různých pohledů. Mojžítova slova tedy nejsou jednoznačným rozsudkem, ale spíše analytickým procesem. V souvislosti s vysokými představiteli jednotlivých stran není možné nezastavit se u Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a diskutované ženy, která v něm dlouho zaujímala přední pozici, Carly del Ponteové. Ve spojitosti s válečnými zločiny je pak výrazné místo věnováno masakru ve Srebrenici a jeho vnímání všemi zúčastněnými etniky.

Významný prostor zaujímá v Mojžítově textu situace po bosenském konfliktu. Zejména politické

absurdity, nekonečný kolotoč obviňování a snahy vypořádat se s přetěžkou situací, v níž se Bosna ocitla po válce, ale už i bezprostředně před ní, v době po Titově smrti: „*My, obyčajní ľudia sme to brali s rezervou. Hoci sme videli, že sa vzťahy vyostrujú, boli sme presvedčení, že to môže skončiť nanejvyšš niekoľkými zauchami a potom prídu veľmoci a dajú nás do laty, ale neprišli, nechali nás tri roky krváčať. Nieкто nič nevyhral, všetci sme prehrali.*“ (s. 89)

Jednu z nejkomplicovanějších otázek ve vztahu s vypořádáním se viny, tvoří kontrastní vnímání jednotlivých představitelů zvláště po takovém konfliktu, jaký nastal. Autor v této souvislosti tak jako na mnoha jiných místech v knize, i tady cituje z mnohých rozhovorů a vyjádření, ať už obyčejných lidí nebo vysokých intelektuálů: „*Radovan, ty si zavínil Srbov do čierneho rúcha. Si jediný vodca po Hitlerovi, ktorý spáchal genocídu. Radovan, odpustia ti aj Bosniaci, aj Chorváti, možno ti napokon odpustia aj Srebreničania, ale tvoj národ ti neodpustí nikdy.*“ (s. 105)

V druhé půli knihy se Mojžita postupně stále více přiklání k faktografickému pojetí a věnuje se mnoha dalším událostem, které měly vliv na bosňáckou komunitu, jako například aféra s karikaturou proroka Mohameda od dánského umělce, papežovy výroky o islámu nebo třeba infarktový fotbalový zápas mezi Tureckem a Chorvatskem na evropském šampionátu v roce 2008 a jeho dramatické odezvy v ulicích Mostaru. O Chorvatsku a chorvatském vnímání situace se v první půli knihy mluví až překvapivě málo, zatímco druhá půle je věnována chorvatskému pohledu mnohem více (srbsko-bosenské vztahy však jednoznačně převažují nad těmi chorvatsko-bosenskými).

Důležitou otázkou v balkánské politice byla vždy ta kosovská, jež vyvrcholila v prvním desetiletí 21. století. Kromě samotného Srbska měla dopady i na obyvatele Bosny a Hercegoviny. Jelikož Srbové představují jedno ze tří hlavních bosenských etnik, nemohla země k této složité otázce zaujmout jasné stanovisko a pohroužila se do vnitřních rozporů. Jednu z kapitol autor proto věnoval kosovské otázce a jejímu vnímání v nejednotně smýšlející Bosně a Hercegovině.

Autor se ve své knize nesnaží vyřešit problematičtější otázky, které nad Bosnou a Hercegovinou neustále visí po konfliktech v 90. letech, ale nabízí možné odpovědi z pohledu jak předních politiků (domácích i zahraničních), uznávaných spisovatelů, tak i obyčejných lidí. Nezapře v sobě zkušeného pozorovatele prostoru a právě v jeho osobních zkušenostech tkví největší síla knihy.